

УДК 378.147:33

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО
СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ
ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

Г. В. Тимощук

*Національний фармацевтичний університет (м. Харків, Україна)
E-mail: timoshchukanna@mail.ru*

**PEDAGOGICAL CONDITIONS OF VALUE ATTITUDE
FORMATION OF FUTURE ECONOMISTS TOWARDS
PROFESSIONAL ACTIVITY IN THE PROCESS OF SPECIAL
SUBJECTS STUDIES**

H. V. Tymoshchuk

National University of Pharmacy (Kharkiv, Ukraine)

У статті визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування ціннісного ставлення майбутніх економістів до професійної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін: збагачення змісту фахових дисциплін інваріантної частини навчального плану підготовки економістів питаннями щодо ціннісного розвитку особистості професіонала-економіста та уведення до варіативної частини навчального плану спецкурсу «Ціннісні основи професійної діяльності майбутніх економістів»; педагогічний супровід проектної діяльності майбутніх економістів у процесі вивчення фахових дисциплін; створення професійно-ціннісного середовища. Проаналізовано можливості їхньої практичної реалізації як передумови здійснення якісних змін в організації та управлінні економічною освітою.

© Тимощук Г. В., 2014
<https://orcid.org/0000-0002-1697-4868>
<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.18837>

Ключові слова: ціннісне ставлення, економіст, професійна діяльність, педагогічні умови, фахові дисципліни, тренінг.

У сучасних умовах розвитку освіти як простору культурного діалогу, гуманізації особистості актуалізується проблема підготовки майбутніх фахівців у площині засвоєння відповідних ціннісних пріоритетів. Розгляд навчально-виховного процесу у вищій школі з аксіологічних позицій є передумовою якісних перетворень вітчизняних соціально-економічних реалій, зокрема задоволення нагальних потреб ринку праці.

Процес професійної підготовки майбутніх економістів у контексті ціннісного збагачення також заслуговує на увагу. Сьогодні працедавці надають перевагу фахівцям з високим рівнем не лише професійної підготовки, а й ціннісного ставлення до професійної діяльності, що розширює сферу наукових пошуків.

Проблема формування ціннісного ставлення майбутніх економістів до професійної діяльності висвітлюється у дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Зокрема науковці приділяють увагу питанням філософської природи цінностей (С. Анісімов, М. Бердяєв, М. Бургін, М. Вебер, О. Дробницький, М. Каган, Г. Коген, В. Соловійов, П. Сорокін, В. Тугарінов, П. Флоренський, С. Франк, В. Франкл, М. Шелер, О. Шпенглер та інші); психологічної концепції ставлення особистості (В. М'ясищев та інші); формування ціннісного ставлення майбутнього фахівця до професійної діяльності (Е. Арішина, Т. Пилипишко, А. Позднякова, С. Рабазанов та інші); становлення, функціонування, розвитку економічної освіти та вдосконалення професійної підготовки майбутніх економістів (Т. Ганніченко, С. Горобець, Т. Гуцан, Л. Кириленко, І. Прокопенко, Д. Разуменко та інші); організації та функціонування педагогічного процесу у вищих навчальних закладах (Ю. Бабанський, А. Кузьмінський, З. Курлянд, Л. Столяренко та інші).

Проте проблема змісту та механізму формування ціннісного ставлення майбутніх економістів до професійної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін потребує детального вивчення.

Саме тому метою статті є визначення та теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування ціннісного ставлення майбутніх економістів до професійної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін.

Розглядаючи педагогічні умови як складне та багатовимірне поняття, яке відображає необхідність здійснення якісних змін в організації та

управлінні освітою, у нашому дослідженні спираємось на припущення, що формування ціннісного ставлення майбутніх економістів до професійної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін буде ефективним, якщо забезпечити:

– збагачення змісту фахових дисциплін інваріантної частини навчального плану підготовки економістів питаннями щодо ціннісного розвитку особистості професіонала-економіста та уведення до варіативної частини навчального плану спецкурсу «Ціннісні основи професійної діяльності майбутніх економістів»;

– педагогічний супровід проектної діяльності майбутніх економістів у процесі вивчення фахових дисциплін;

– створення професійно-ціннісного середовища.

Концептуальним положенням першої із запропонованих педагогічних умов є процесуальна взаємодія студентів як суб'єктів пізнання з різними видами та джерелами навчальної інформації, причому не як кінцевий орієнтир, а шлях до розвитку пізнавальної самостійності та становлення здатної до перетворюючої діяльності особистості.

У зв'язку з чим набуває актуальності збагачення предметного змісту фахових дисциплін питаннями щодо ціннісного розвитку економіста як «людини культури» за допомогою суттєвої обробки навчального матеріалу з метою об'єднання певних тем або виокремлення самостійних; розробки навчально-методичних матеріалів – навчальних програм, опорних конспектів лекцій, тестових завдань, добірки додаткової літератури; включення до програм фахових дисциплін нових елементів (ціннісно-орієнтовані теорії, концепції, поняття, проблеми аксіологічної сутності); моделювання професійних ситуацій ціннісного вибору; організації та залучення майбутніх фахівців до участі у дискусійних зустрічах у «Майстерні цінностей»; розробки та впровадження в процес підготовки майбутніх економістів відповідного спецкурсу.

Якщо коротко зупинитись на реалізації даної педагогічної умови, то слід зазначити, що, крім доповнення змісту існуючих дисциплін темами аксіологічного спрямування, розробки навчально-методичних матеріалів, до навчальних програм фахових дисциплін необхідно включити такі елементи:

– теорії розумного егоїзму, утилітаризму;

– концепції етики бізнесу, соціальної відповідальності бізнесу, еколого-економічних систем (Б. Гаврилишин);

– поняття «аксіологія», «цінність», «ціннісне ставлення особистості», «професійні цінності економіста», «ціннісне ставлення до професійної діяльності», «економічні цінності», «економічний альтруїзм», «культура бізнесу», «соціальна відповідальність», «етика підприємництва», «корпоративна мораль», «економічна соціалізація», «монетарна культура», «монетарна поведінка»;

– проблеми професійної моралі та іміджу сучасного економіста, соціальних функцій економічної професії, етики підприємництва, впливу особистісних цінностей на професійно-економічну діяльність, культури сучасного українського підприємництва, морально-професійних цінностей в менеджменті, національних особливостей топ-менеджменту, взаємозв'язку цінностей менеджменту з процесом стратегічного управління, формування та підтримки цінностей організації, ціннісних пріоритетів у процесі комунікації, культури управлінського спілкування економіста, монетарної соціалізації тощо.

Моделювання професійних ситуацій ціннісного вибору здійснюється за допомогою використання у навчальному процесі вищого навчального закладу активних методів навчання, зокрема імітаційних, ігрових, рольових.

У цьому аспекті в нагоді стануть наступні ігри: «Впевнені, невпевнені й агресивні відповіді», «Зрозумій мене», «Ефективне переконання», «Аукціон цінностей», «Гроші та виконавці економічних ролей», «20000 днів» та інші.

Враховуючи тему дослідження, на обговорення у «Майстерні цінностей», доцільно винести наступні питання: «Сенс професійної діяльності економіста, в чому він?», «Гроші – це добро чи зло?», «Бізнес – це здійснення діяльності руками своїх підлеглих?», «Чесна конкуренція на ринку України: “за” та “проти”», «Професійні цінності як підґрунтя ефективного бізнесу», «Мораль підприємницької діяльності, в чому вона?», «Хороший бізнес – соціально-відповідальний бізнес», «Пане Фрідмане, Ви помиляєтесь, або теорія розумного егоїзму», «Мій ідеал економіста».

Факультативний спецкурс «Ціннісні основи професійної діяльності майбутніх економістів» має на меті формування основ ціннісного ставлення майбутніх економістів до професійної діяльності. Його завданням визначено формування знань про цінності професійної діяльності економіста; вмінь до проектування професійної діяльності на

аксіологічних засадах, вирішення протиріч між особистою аксіологічною позицією та системою ціннісних норм, що є актуальною для даного суспільства; позитивної мотиваційної настанови до застосування у професійній діяльності аксіологічного інструментарію.

Педагогічний супровід проектної діяльності майбутніх економістів, як друга педагогічна умова формування ціннісного ставлення майбутніх економістів до професійної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін, є системою діяльності викладача, що базується на особистісно-орієнтованому підході та забезпечує суб'єктність, конструктивну взаємодію під час розробки проекту як продукту критичного та творчого мислення.

Її вибір зумовлений існуванням суперечності між високим потенціалом проектної діяльності у підготовці економістів до майбутньої професійної діяльності щодо вирішення соціально-економічних проблем і наявністю ускладнень у студентів під час роботи над проектом без активного супроводу педагога.

Проектна діяльність являє собою «компонент способу життєдіяльності», який пов'язаний з «ціннісним переосмисленням, переживанням та інформаційною підготовкою майбутніх цілеспрямованих дій людини» (В. Радіонов) та є вагомим чинником збагачення форм і методів освітньої соціалізації особистості студента – майбутнього спеціаліста в сучасному вищому навчальному закладі [3].

Підтримуємо точку зору О. Онопрієнко у тому, що навчальний проект є дидактичним засобом, за допомогою якого студенти долучаються до перетворювальної діяльності, що передбачає формулювання проблеми й мети, планування змісту, з'ясування засобів і способів, одержання продукту діяльності. Відповідно проектна діяльність – форма реалізації методу проектів, особливий вид навчальної діяльності студентів, який має якісно відмінні особливості щодо мотивації, мети й результату [2, с. 9].

За О. Казаковою, педагогічний супровід – це метод, що забезпечує створення умов прийняття суб'єктом оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору. При цьому суб'єкт визначається і як людина, яка розвивається, і як система, що розвивається [1, с. 78].

Педагогічний супровід проектної діяльності спрямований на формування смислоутворюючих цілей професійної діяльності, власної позиції у співвідношенні духовних і прагматичних цінностей у процесі вирішення професійних завдань, активізацію процесів особистісного та

соціально-професійного розвитку, самовиховання студента, що становить результат проектування в цілому.

У результаті ж педагогічного супроводу проектної діяльності, який полягає у суб'єкт-суб'єктній взаємодії викладача та студентів, стимулюванні до самостійного пошуку шляхів вирішення проблеми, координуванні процесу реалізації складеного плану, активній допомозі у розв'язанні проблем, що виникають, і консультуванні, ефект від участі у проекті максимізується.

Для реалізації другої педагогічної умови формування ціннісного ставлення майбутніх економістів до професійної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін, а саме педагогічного супроводу проектної діяльності майбутніх економістів, слід враховувати те, що педагог є носієм професійних цінностей, а студент – суб'єктом навчальної діяльності, який через систему координат «інформованість – усвідомлення – осмислення – привласнення» засвоює їх. Тому доцільно забезпечити організацію та проведення для викладачів спеціалізованого семінару «Педагогічний супровід проектної діяльності майбутніх економістів», і як результат – подальше застосування розширених знань щодо сутності проектної діяльності, особливостей її організації, загальних вимог оформлення проектів, їхнього оцінювання.

Під час реалізації даної педагогічної умови ми запропонували студентам на вибір кілька тем проектів: «Цінності моєї майбутньої професійної діяльності», «Як стати економістом-професіоналом?», «Ціннісні дослідження та комунікації в сфері менеджменту», «Практичні рішення на основі екологічних, соціальних і культурних пріоритетів: управлінські рішення, корпоративні заходи різного рівня», «Культура сучасних корпорацій», «Вітчизняні підприємства: крізь призму цін і цінностей» та інші (дисципліна «Менеджмент»).

Третьою із запропонованих педагогічних умов є створення професійно-ціннісного середовища, що пояснюється перспективністю використання середовищного підходу у контексті забезпечення інтенсивності, динамічності, комплексності та варіативності навчально-виховного процесу.

Визначаємо професійно-ціннісне середовище як унікальну систему обумовлених метою, завданнями та змістом економічної освіти впливів, умов і можливостей, що сприяють акумулюванню загальнолюдських і професійних цінностей, суб'єкт-суб'єктній взаємодії учасників освітнього

процесу, їхньому входженню в культуру суспільства та спрямовані на формування ціннісного ставлення майбутніх економістів до професійної діяльності.

У нашому дослідженні створення професійно-ціннісного середовища передбачає професійно-комунікативну взаємодію на основі ціннісного обміну у процесі вивчення фахових економічних дисциплін шляхом використання відповідної системи тренінгових занять.

Орієнтація на комунікативні процеси під час створення професійно-ціннісного середовища пояснюється їхнім якісно-перетворюючим потенціалом, особливо у контексті становлення особистості як суб'єкта професійної діяльності. Він полягає в одночасності існування конструктивного діалогу як джерела інформації та як сегменту виявлення соціальної поведінки, що позитивно впливає на діяльнису, емоційну, когнітивну та моральну сфери спеціаліста.

Концептуальною ідеєю реалізації даної педагогічної умови є розробка та впровадження у процес вивчення фахових дисциплін спеціалізованого «Тренінгу розвитку професійних цінностей», який розрахований на п'ять занять, кожне з яких спрямоване на формування відповідних професійних цінностей майбутнього економіста (дисципліна «Менеджмент»). У своїй сукупності вони забезпечують професійно-комунікативну взаємодію на основі ціннісного обміну. Разом з тим кожне заняття – відносно самостійна одиниця, яка має власну мету та здійснює свій внесок у розвиток учасників тренінгу, його можна використовувати в складі інших тренінгів або самостійно.

Так, метою тренінгового заняття № 1 є формування базових цінностей, що визначають життєдіяльність особистості фахівця, його соціальну роль (вправи: «Незакінчені речення», «Добре – погано», «Життєві історії», «Емблема економіста», «Агресивний маркетинг компанії “Нестле”», «Компліменти»), тренінгового заняття № 2 – формування цінностей-якостей, що відображають індивідуальні особливості економіста (вправи: «Закони, теорії, концепції», «Швидке прийняття рішень», «Вся увага – словам», «Узагальнення та обмеження понять», «План реалізації поставленої мети», «Конструювання приказок», «Запам'ятовуємо алгоритми», «Рефлексивний ланцюжок», «Аплодисменти»), тренінгового заняття № 3 – формування цінностей соціальної взаємодії, що регулюють взаємовідносини з клієнтами, колегами та конкурентами (вправи: «Якщо б.., то...», «Тренування

емоційної стійкості», «Закон гармонії», «Зроби це неправильно», «Як поділити наші гроші?», «Аплодисменти»), тренінгового заняття № 4 – формування особистісно-рефлексивних цінностей, що зумовлюють ставлення до себе як до фахівця відповідно до актуальних напрямів професійної діяльності: виробничої, науково-дослідної, організаційно-управлінської (вправи: «Хто я?», «В дитинстві я хотів (-ла) бути...», «Коридор просвітлення», «Моя професійна позиція», «Радість перемоги»), тренінгового заняття № 5 – формування прагматичних цінностей, що впливають на економічну соціалізацію особистості професіонала (вправи: «Чим для Вас є гроші?», «Незакінчені речення», «Продай свою послугу», «Вільні гроші», «Народна мудрість про гроші», «Валіза – кошик – м'ясорубка», «Аплодисменти»).

Таким чином, ефективність формування ціннісного ставлення майбутніх економістів до професійної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін залежить від виокремлених і обґрунтованих педагогічних умов. У своїй єдності вони забезпечують цілісність і динамічність реалізації даного процесу, відображають необхідність здійснення якісних змін в організації та управлінні економічною освітою.

Перспективи подальших наукових пошуків у напрямі дослідження полягають в експериментальній перевірці ефективності визначених педагогічних умов.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Казакова Е. И. Комплексное сопровождение развития учеников в образовательном процессе : (аналитические материалы) / Е. И. Казакова. — СПб. : Союз, 1998. — 288 с.
2. Онопрієнко О. В. Метод проектів як засіб розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Онопрієнко Оксана Володимирівна ; Інститут педагогіки АПН України. — К., 2009. — 22 с.
3. Сапугольцева М. А. Социализация личности студента в творческой проектной деятельности : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Сапугольцева Марина Александровна ; Оренбургский государственный университет. — Оренбург, 2012. — 22 с.

Тимошук А. В. Педагогические условия формирования ценностного отношения будущих экономистов к профессиональной деятельности в процессе изучения специальных дисциплин

В статье определены и обоснованы педагогические условия формирования ценностного отношения будущих экономистов к профессиональной деятельности в процессе изучения специальных дисциплин: обогащение содержания специальных дисциплин инвариантной части учебного плана подготовки экономистов вопросами ценностного развития личности профессионала-экономиста и введение в вариативной части учебного плана спецкурса «Ценностные основы профессиональной деятельности будущих экономистов»; педагогическое сопровождение проектной деятельности будущих экономистов в процессе изучения специальных дисциплин; создание профессионально-ценностной среды. Проанализированы возможности их практической реализации как предпосылки осуществления качественных изменений в организации и управлении экономическим образованием.

Ключевые слова: ценностное отношение, экономист, профессиональная деятельность, педагогические условия, специальные дисциплины, тренинг.

Tymoshchuk H. V. Pedagogical conditions of value attitude formation of future economists towards professional activity in the process of special subjects studies

The article defines and grounds pedagogical conditions of value attitude formation of future economists towards professional activity in the process of special subjects studies: enriching the special subjects studies content in the invariant part of the specialists' training curriculum with issues as for responsible personality development of a professional economist and introduction of the special course "Value Backgrounds of the Professional Activity of Future Economists" into the variant part of the curriculum; pedagogical support of project activity of future economists in the process of special subjects studies; creation of the professional-value environment. There were analyzed possibilities of their practical realization as the premise of qualitative changes in the organization and management of economic education.

Keywords: value attitude, economist, professional activity, pedagogical conditions, special subjects, training.

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

*До 210-річчя
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди*

ЗАСОБИ НАВЧАЛЬНОЇ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

*Збірник наукових праць
Випуск 43*

За загальною редакцією
проф. В. І. Євдокимова та проф. О. М. Микитюка

Харків 2014